

La llibertat vigilada: l'estigma dels vençuts

Com s'ha indicat, el col·lapse de les presons franquistes obligà a revisar penes i accelerar excarceracions. De tota manera, la possibilitat d'obtenir la llibertat depenia d'un seguit de condicions que asseguraven el control social, ideològic i econòmic del pres. Calia no tan sols haver redimit pena i aconseguir informes favorables, sinó també la garantia d'un lloc de treball. Cada quinze dies el llibert havia de presentar-se a les autoritats i també havia d'enviar un informe mensual al director de la presó. D'aquesta manera, la llibertat vigilada esdevenia una nova forma de reclusió. La possibilitat de tornar a patir presó pesava com una espasa de Dàmocles sobre els lliberts, que eren vistos amb recel i arrossegaven l'estigma dels vençuts.

De tot plegat, n'ofereixen algunes pistes els documents inclosos en aquest apartat. Hi podreu visualitzar consultes sobre excarceracions adreçades a les autoritats locals, les respostes d'aquestes, els informes en què es basen –favorables o desfavorables–, propostes de desterrament a més de 250 km de Manresa, informes adreçats al director de la presó per lliberts que asseguruen que es porten "*lo mejor que puedo*", llistes de la junta local de llibertat vigilada, etc. El gruix és format per targetes de llibertat vigilada, que inclouen les fotografies i les dades personals dels titulars.

Malgrat que la jurisdicció militar no admetia que fossin apel·lades les condemnes dels consells de guerra, el col·lapse del sistema penitenciari no deixà cap altra sortida que propiciar les excarceracions, sempre que la sentència inicial deixés oberta la possibilitat de reduir condemna. Com ja s'ha dit, l'obtenció de la llibertat condicional estava supeditada a una premissa: la *conversió* del pres per mitjà de la redempció. Sense l'una no hi havia l'altra. Es concedia, doncs, com una gràcia, després que el pres hagués redimit pena treballant, prestant obediència i superant els exàmens de cultura general i formació religiosa que es feien a la presó. Juntament amb aquesta premissa, n'hi havia una altra no menys important: la posada en llibertat estava condicionada a la conducta que observés en el futur. Un seguit de mecanismes de control garantirien que això fos així, sota l'amenaça de tornar a ingressar a la presó.

La instància encarregada de concedir la llibertat condicional a través de la commutació fou la Comisión Central de Examen de Penas, per sota de la qual hi havia comissions d'àmbit provincial. Inicialment de manera restrictiva i més endavant amb un major grau flexibilitat,

el nombre d'excrceracions anà augmentant, si bé a un ritme extremadament lent a causa del caos burocràtic imperant.

Juntament amb les comissions d'examen de penes, l'altra instància que jugà un paper decisiu a l'hora de decidir l'excrceració i el posterior control dels lliberts foren les autoritats locals. Les anomenades *juntas locales de libertad vigilada* esdevingueren el filtre definitiu que havia de donar el vistiplau a les peticions. Amb presència de representants de l'Ajuntament, la Guàrdia Civil i la Falange, aquests organismes supervisaven no solament els antecedents dels reclusos, sinó també la situació econòmica, moral i social de les respectives famílies abans d'atendre les peticions que els arribaven. La resposta podia de ser de tres tipus: l'acceptació, la denegació, o bé el desterrament a un mínim de 250 km de la localitat de residència. Les juntes foren l'instrument que garantí que moltes decisions sobre sol·licituds de llibertat condicional s'adoptessin d'esquenes a la llei, prioritzant qüestions de caràcter subjectiu, relacionades amb els jocs d'interessos, influències i clientelismes de la realitat local. No és d'estranyar, doncs, que nombroses peticions fossin denegades, amb l'argument que la llibertat del sol·licitant "*significaría mal ejemplo para los que sufrieron persecución durante el dominio rojo*".

Per accedir a la llibertat condicional calia no tan sols obtenir bons informes de la junta local i l'aval d'alguna persona de dretes, sinó també la garantia d'un lloc de treball, previ compromís de l'empresa o patrocinator privat que es faria càrrec del penat. Els salaris d'aquests treballadors –que en qualsevol moment podien ser denunciats per mala conducta– acostumaven a ser més baixos, com succeïa amb els qui s'acollien a la redempció de penes. En alguns casos no calia ni tan sols el pagament d'un salari, de manera que l'única contrapartida que rebia era l'allotjament i la pròpia manutenció, com si es tractés d'un règim de prestacions personals quasi feudal.

Un cop concedida la llibertat condicional, calia presentar-se cada quinze dies a l'Ajuntament, a la caserna de la Guàrdia Civil o a la comissaria de la Policia, una litúrgia humiliant que assegurava –i alhora simbolitzava– un control efectiu de la vida del penat. El reclus no podia desplaçar-ne del destí que li havien assignat sense el permís del director de la presó de la qual depenia. També estava obligat a enviar un informe mensual manuscrit –una carta visada per les autoritats locals–, per mitjà del qual comunicava els seus ingressos econòmics i els seus estalvis, alhora que es comprometia a continuar observant bona conducta. Al costat d'això, la targeta de *libertad vigilada*, que feia les funcions de document d'identitat, assegurava a les autoritats un coneixement d'aquells que continuaven sent considerats

enemics del règim. A més de la foto del penat, les targetes contenien dades com el nombre de fills, la professió, el lloc de residència durant el *Movimiento*, la presó de procedència, el delictes, la condemna, les commutacions, la data de llibertat condicional, els diferents domicilis, etc. Aspectes com la vida laboral, les relacions familiars i les actituds ideològiques dels lliberts no passaven per alt a les autoritats, a través de la ingent quantitat d'informes emesos per les forces d'ordre i la Falange.

En definitiva, els alliberats condicionals vivien en contínua tensió, en un medi hostil que podia resultar irrespirable. Les seves vides estaven constantment controlades, no tan sols per les autoritats i les forces d'ordre, sinó també per elements de la població civil afectes al règim, que podien actuar moguts per revenges o interessos personals. En aquest context, qualsevol comentari o actitud en llocs concorreguts com l'església o el cafè podien tenir conseqüències indesitjades, que podien repercutir també en l'àmbit laboral i professional. Una combinació de controls, sancions i xantatges aconseguia aïllar no solament la persona en qüestió, sinó també el seu entorn familiar. En qualsevol moment, una nova detenció podia comportar l'asfíxia econòmica del penat i d'aquells que en depenien. Tot plegat feia que –sobretot en nuclis petits– la llibertat condicional resultés *de facto* una nova forma de privació de llibertat, una presó sense barrots.

Vistos amb recel, exclosos de la nova societat i abocats a una situació pràctica de *mort civil*, els lliberts conservarien l'estigma dels vençuts per a la resta de les seves vides, com a ciutadans de segona, malgrat que finalment els arribés la llibertat definitiva arran del compliment total de la condemna, feta ja la commutació de la pena i amb els descomptes obtinguts a través de la redempció.